

• DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

HVS

www.historischeverenigingsteenderen.nl

“Zo maar een schuur”

- Werken en wonen langs de ZE-weg, deel 3
- Belevissen als 18-jarige boerenzoon

• 2014-1

Inmiddels zijn we al weer een aantal weken op weg in het "nieuwe" jaar 2014, de tijd vliegt en wij vliegen mee. Op het moment dat ik dit schrijf zijn de Olympische Spelen in volle gang en hebben we als klein landje het respectabele aantal van zeven medailles in onze zakken, waarvan twee gouden.

Wij hebben als Historische vereniging Steenderen in de eerste maand van 2014 helaas afscheid moeten nemen van Marinus Harenberg van "de Brandsenberg" uit Baak. Hij is na een kortstondige ziekte overleden. Marinus was een zeer gewaardeerd schrijver en archivaris voor de HVS en we willen hem bedanken voor al het werk wat hij gedaan heeft voor onze vereniging, we zullen zijn inbreng node missen.

In januari hadden we een ledenavond op Rha bij bierbrouwerij Rodenburg. Evert de Jonge uit Ernst hield daar een interessante lezing over bier brouwen. Hij heeft een boek geschreven over bierbrouwers in de Achterhoek en op de Veluwe. Het beeld is dat er nu veel bier gedronken wordt

in de Achterhoek, maar in de Middeleeuwen konden ze er ook wat van hoorden we op deze avond. De oorzaak destijds was de slechte waterkwaliteit, dat kan tegenwoordig niet als excuus aangevoerd worden lijkt me. Het was een zeer geslaagde avond met een goede opkomst, trouwens nooit geweten dat er in het stadje Bronkhorst een bierbrouwerij zat en wel in "De Gouden Leeuw".

In deze Zwerfsteen kunt u het derde deel lezen van "Werken en Wonen langs de Zutphen-Emmerikseweg" door Bertus Rietberg. Verder een verhaal over de Tweede Wereldoorlog opgetekend door oud-inwoner van Steenderen (Covik) Theo Masselink. Ook vindt u in deze krant een artikel over een oude schuur aan de Covikseweg bij de Ganzenkolk geschreven door Wim Jansen.

Rest mij nog u veel leesplezier te wensen en ik hoop u te kunnen begroeten op een van onze ledenavonden.

Gerard Huetink,
voorzitter ■

"Onthulling Luistersteen Baak"

Op 28 juni 2013 is in Baak een "luistersteen" onthuld ter nagedachtenis aan kinderen en volwassenen die rond het eind van de Tweede wereldoorlog in Baak zijn omgekomen. Van deze gebeurtenis is een DVD gemaakt en te koop voor € 17,50 bij de Historische Vereniging Steenderen.

Bestellen

Stuur een e-mail naar h-v-s@hetnet.nl en vermeld hierbij uw naam en adres. Maak daarna het bedrag over op rekeningnr. 68.52.89.710 t.n.v. HVS o.v.v. "Luistersteen Baak".

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HVS

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:
Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robert@sesink.nl

Redactieleden:
Mieke van der Valk
Herman Nieuwenhuis

Correctie: Anneke Parent

BESTUUR

Voorzitter:
Gerard Huetink
Bakerwaardseweg 15
7226 LR Bronkhorst
Tel. 0575-441274

Secretaris/bezorging:
p.a. Diane Teunissen
Bobbinkstraat 28
7223 LW Baak
hvs.1992@hotmail.com

Penningmeester:
Maurice Cremers
A. Ariënsstraat 35
7221 CA Steenderen
Tel. 0575-555815

LEDEN

Willy Pasman, 0575-452457
Diane Teunissen, 0575-441910
Bertus Rietberg, 0575-452004
Karel Meenink, 0575-451707

ARCHIEF

Ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak is op donderdagmiddag en elke eerste dinsdag van de maand van 18.30 uur tot 21.00 uur voor leden en geïnteresseerden geopend. Email: h-v-s@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 25 euro per jaar per adres.

Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

ISSN: 1386 - 5943
Opplage: 415

• Werken en wonen langs de

Zutphen-Emmerikseweg

Reeks verhalen over de geschiedenis van de middenstand en de industrie langs de ZE-weg én van de mensen die er woonden van ca. 1900 tot ca. 1960. De artikelen zijn voor een groot deel gebaseerd op interviews met mensen die deze periode hebben meegemaakt of kunnen putten uit verhalen van hun ouders of grootouders. De foto's komen veelal ook van de bewoners. Zo nu en dan maken we een klein uitstapje buiten de ZE-weg of buiten deze periode als dat in het verhaal past.

Door Bertus Rietberg

In deze aflevering het verhaal van Smederij Stoelhorst in Toldijk. Hoef- en Kachel-smederij, Electra, IJzerwinkel, Gas. Het adres is nu ZE weg 20, een burgerwoning.

364 Stoelhorst, J. J., Smederij, Toldijk C 171.
Vermelding in telefoonboek 1955.

Het pand en de werkplaats zijn aan de buitenkant nauwelijks veranderd sinds de bouw in 1914/1915.

Het Toldijkse verhaal van smederij Stoelhorst begint met Johan Stoelhorst uit Gorssel, gebo-

ren op 17 juni 1878 als oudste zoon van Jan Stoelhorst en Jantje Dommerholt uit Gorssel. Vlak na de geboorte van Johan verhuist het jonge gezin naar Almen. Daar worden nog zes kinderen geboren. Vader Jan werkt zich op tot ploegbaas bij de spoorwegen en zijn vrouw Jantje "bewaakt" de spoorwegovergang als wachteres. Niet vreemd dat zoon Johan besmet raakt met het "ijzer-virus". Hij wordt grofsmid. Johan trouwt op 7 maart 1912 in Apeldoorn met Derkje Pannekoek, geboren 11-9-1883. Johan is dan 33 en Derkje is 28. Ze gaan waarschijnlijk meteen na de bruiloft naar Toldijk. Johan heeft in

Foto vóór het bedrijf, waarschijnlijk 1931. Jaap (met korte broek) is dan net 16 jaar geworden. Vader Johan is dan 53. De nog kale bomen, de rollen prikkeldraad en de weidesleep van hoepels wijzen op het naderende weideseizoen.

Toldijk namelijk al het nodige voorwerk gedaan. Hij heeft een zo goed als nieuw pand kunnen huren, met voldoende woonruimte, een winkel en een werkplaats (zie tekening).

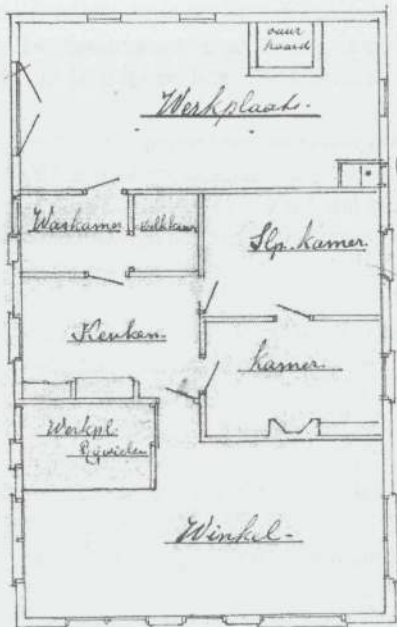
Het pand stond aan de Hoogstraat (waar nu Hoogstraat 3 is) in Toldijk. D.J.(Jan) Smeitink uit de Reigersvoort had het in 1911 laten bouwen (zie advertentie) om er een rijwielzaak te beginnen. Het timmerwerk ontbreekt in de aanbesteding want Smeitink was zelf opgeleid en werkzaam als timmerman(!).

Waarom Smeitink het eerst verhuurt wordt niet duidelijk. Joh. Stoelhorst vraagt voor het gehuurde pand een Hinderwet-vergunning aan (febr. 1912). Dat is nodig omdat voor een pand mét een smidsvuur (de vuurhaard op de tekening) een HW-vergunning nodig is en voor een rijwielzaak niet. Stoelhorst heeft waarschijnlijk de bouwtekening uit 1911 van Smeitink mogen gebruiken, daar een vuurhaard ingetekend, en die tekening vervolgens bij zijn Hinderwetaanvraag van febr. 1912 gevoegd.

Maar Johan en Derkje Stoelhorst willen een echt "eigen" bedrijf, en bovendien wil eigenaar Smeitink zelf het pand aan de Hoogstraat gaan gebruiken. Stoelhorst koopt in 1914 bouwgrond aan de ZE-weg, tussen bakker Eggink en het perceel waar later schilder Herman Rutgers zou gaan bouwen. De ruimte is, zeker voor toenmalige begrippen, wat krap, maar het kan. Hij laat daar eind 1914, begin 1915 een ruim "woon- met winkelhuis" bouwen. Het timmer- en metselwerk wordt aanbesteed voor f3.401, voor die tijd een vrij normaal totaalbedrag voor zo'n pand. Het smidswerk valt buiten de aanbesteding want dat doet Johan Stoelhorst uiteraard zelf. J.J. Stoelhorst is een vergissing. Of de redacteur heeft een vooruitziende blik gehad, want de latere opvolger Jaap Stoelhorst heette wél J.J., maar die zou 4 mnd na deze advertentie pas geboren worden.

Willy Derksen-Stoelhorst, jongste dochter van Jaap Stoelhorst: "Mijn oom Jan, de oudste broer van vader, is nog in het pand van Smeitink aan de Hoogstraat geboren, maar van mijn vader weten we dat niet zeker. Vader is 15 maart 1915 geboren en rond die tijd zijn ze ook verhuisd naar het nieuwe pand aan de ZE-weg. Smeitink trouwde op 13 april 1915 en is toen waarschijnlijk in het pand aan de Hoogstraat getrokken. Hij begon daar een rijwielzaak".

Uit het huwelijk van Johan Stoelhorst met Derkje Pannekoek worden vijf kinderen geboren: Jan Stoelhorst, geb. 3 maart 1913; Jacob Johan (Jaap) Stoelhorst, de latere opvolger, geb. 15 maart 1915; Jantje Stoelhorst, geb. 22 juli 1918;

Platte Grond.

— Bij de onderhandsche aanbesteding van een woon- en winkelhuis voor den heer J. Smeitink in den Toldijk, is het verwerk gegund aan den schilder A. W. Onstenk te Baak en het metselwerk aan G. J. Bosveld te Baak.

uit: Graafschap-Bode 4 febr. 1911

— Voor rekening van den smid J. J. Stoelhorst werd aanbesteed het bouwen van een woon- met winkelhuis, inschrijvers waren:

Timmerwerk: K. A. Schoemaker, Steenderen f 1615, J. Onstenk, idem f 1457, M. Eskes, Toldijk f 1474, D. J. Hekkelman, Steenderen f 1525.

Metselwerk: Lubbers, Hengelo f 1688, A. Hulshof Toldijk f 1793.

Verwerk: B. Pronk, Wichmond f 264, A. Koekkoek f 278 en A. W. Onstenk, Baak f 256.

Het werk is aan de laagste inschrijvers gegund.

aanbesteding van het pand aan de ZE weg
advertentie in de graafschap-bode van 17-11-1914

Derkje Stoelhorst, geb. 30 aug. 1921, overleden 28 januari 1922, bijna 5 maanden oud en Derkje Stoelhorst geb. 27 november 1923, vernoemd naar haar overleden zusje, zoals in die tijd vaak gebeurde. Binnen de familie werd Derkje "tante zus" genoemd.

Willy Derksen-Stoelhorst: "Ze hadden het er thuis wel eens over dat ze in die tijd altijd kostgangers hadden. Het was een groot huis. Boven waren vijf slaapkamers en een grote zolder, en beneden hadden we ook twee aparte kamers, én een woonkamer. En natuurlijk de winkel en de werkplaats".

Johan mengt zich vrij snel in het Toldijkse verenigingsleven want op 25 september 1913 lezen we in de Graafschap-Bode dat hij zitting neemt in het comité dat de feestelijkheden in Toldijk gaat voorbereiden ter gelegenheid van het "Onafhankelijkheidsfeest" op 14 okt. 1913 i.v.m. de neutraliteit van ons land in WO I. Johan wordt overigens zelf koning bij het vogelschieten op dat feest!

Nederland bleef wel neutraal tijdens WO I, maar de economische gevolgen waren groot. De eerste jaren van smederij Stoelhorst waren dan ook niet gemakkelijk. Ook later was het een hard en moeizaam bestaan. Aan de ZE-weg waren er van Toldijk tot Baak in die tijd vijf smederijen gevestigd, dus er was veel concurrentie. Maar elke smederij had toch wel zijn eigen vaste klantenkring.

Jan en Jaap waren beiden in maart jarig. Omdat het schooljaar in die tijd van 1 april tot 1 april liep, waren ze allebei "vroeg" leerlingen. Dat is op de foto goed te zien.

Willy Derksen-Stoelhorst: "Vader wou eigenlijk helemaal geen smid worden! Hij tekende heel graag, maar dat was geen beroep, daar kon je, zeker in de crisisjaren, de kost niet mee verdienen. Toen hij 18-19 was heeft hij een reclamebord voor J. Stoelhorst gemaakt, dat hangt nu bij mijn broer Johan in de kamer. (zie foto)

De artistieke inslag van vader is altijd gebleven. Hij heeft mooie schilderijen en tekeningen gemaakt. Alle kinderen hebben wel een tekening of schilderij van vader hangen. (Willy heeft een prachtige houtskooltekening van vader). Ook heeft hij heel wat siersmeedwerk gemaakt. Uit de ontwerpen die hij had gemaakt voor siersmeedwerk zochten we later de mooiste uit de doos en maakten daar een lijstje om.

Uit de periode 1918-1930, de schooltijd van de kinderen, is deze schoolfoto, waarschijnlijk uit 1919, met Jan en Jaap Stoelhorst naast elkaar, op de onderste rij, links naast de jongen met het bord. Helemaal links is juffrouw Esmeijer.

Zo hadden we een mooi schilderijtje voor op de slaapkamer. Als we erop uitgekeken waren pakten we gewoon weer een nieuwe uit de doos! Er lagen er toch zat. Nee, er is volgens mij niks van die ontwerpen bewaard gebleven. En van het siersmeedwerk, misschien?"

Jaap en zijn broer Jan konden allebei goed tekenen. Bij tekenwedstrijden voor de Nuts-Teekenschool in Steenderen in 1929, 1930 en 1932 haalden ze alleen maar eerste prijzen met hun werkstukken.

Jaap Stoelhorst accepteerde dat er met tekenen geen brood te verdienen was en werd net als zijn vader smid. Hij pakte dat serieus op. In april 1936, hij is dan net 21, behaalt hij in Utrecht het diploma Hoefsmid en een jaar later, in april 1937, slaagt hij in Amersfoort als "gediplomeerd Rijkshoefsmid".

TOLDIJK

— Onze plaatsgenoot, de heer J. Stoelhorst Jr., behaalde te Amersfoort het diploma voor Rijkshoefsmid.

Willy: "Dat typeerde vader: de dingen aanvaarden zoals ze zijn en er vervolgens het beste van maken".

Een pleegkind: "In januari 1934 kwam Herman Stegeman als kind van 9 maanden bij opa en oma in huis. Zijn vader was overleden en zijn moeder bleef achter met 4 jonge kinderen. Ze kon dat geestelijk niet aan en werd opgenomen in Warnsveld. Via de diaconie vroeg men toen gezinnen om de kinderen te plaatsen. Zo kwam Herman bij mijn opa en oma. Opa en oma waren toen al 50 en 55 jaar en Derkje, de jongste dochter, was toen al 10. Een geadopteerd nakomertje op je 55^e, ga er maar aan staan! Herman heeft mijn opa en oma altijd "pappa en moetje" genoemd. Hij was vreselijk gek met mijn oma en hij wilde helemaal bij het gezin horen. Op school zei hij: ik heet Herman Stegeman-Stoelhorst. Herman ging met 17 jaar (ca 1950) naar de zeevaartschool in Vlissingen. Ik ben in 1950 geboren dus ik heb hem niet veel meegeemaakt. Alleen als hij vrij was, dan was hij wel thuis natuurlijk".

Jaap Stoelhorst gaat thuis aan de slag met wat hij geleerd heeft op de hoefbeslagcursussen. Hij doet mee aan wedstrijden "hoefbeslag" en wint o.a. een eerste prijs op de Lanijto (Landbouwen Nijverheids Tentoonstelling) in Varsseveld in 1937, een soort Jaarbeurs van het Oosten. Het ging om "het beslaan met één stel handgesmede ijzers voor een Belgisch paard en een Landbouwtuigpaard". Zelfs koningin Wilhelmina kwam op bezoek op deze beurs.

Er was altijd veel bekijks van de schooljeugd als er een paard bekapte en beslagen moest worden. De kinderen waren erg bang voor dit gebeuren, want sommige paarden waren er niet dol op".

Gerrie Groot Roessink-Klein Sessink (geb. 1923): "Bie winteraomde ging ik vaake naor vrouw Stoelhorst. Pannekoek heitn ze gleuf ik. Die leern mie breien. Nao schooltied ging ik d'r naor toe en um 8 uur brachten ze mie weer naor huus. Zo'n gebreide lange onderjurk, den he-k altied nog bewaard. 't Waarn echte handwerksters, die van Stoelhorst".

Johan Stoelhorst wil het dan wat kalmer aan gaan doen en op 9 mei 1938 vraagt J. Stoelhorst, rijksgediplomeerd hoefsmid te Toldijk: 'een halfwas smidsknecht, bekend met hoefbeslag'. Op 1 nov. 1939 wordt die oproep nog een keer herhaald. In nov. 1940 geeft vader het stokje officieel over aan zoon Jaap. Jaap (25) huurt eerst alleen de smederij voor f300 per jaar. Al vrij snel daarna, op 11 april 1943, wordt de bedrijfsovername definitief en koopt Jaap voor f1.100 de hele smederij-inventaris en de hele inventaris van de woning van de ouders en hij huurt dan het hele pand: "voor de prijs van 300 gld. per jaar, door de huurder te voldoen door aan de ouders kost en inwoning te verschaffen" maar zonder "de meubels in de door den verkoper en zijne echtgenootte gebruikte wordende slaapkamer én het theekastje". Verder houden de ouders "het vrije gebruik van de meubels in de voorkamer". Zo werden bedrijfsovernames toen geregeld.

Zes weken na de overname is het feest, ondanks de oorlog. Jaap Stoelhorst trouwt op 1 juni 1943 met Wilhelmina (Mina) Keijzer (geb. 20 juli 1919) uit Hengelo (Gld.).

Willy: "Moeder vertelde wel eens dat het in de oorlog helemaal moeilijk werd, want toen werd de smederij overgenomen door de Duitsers. Ze vorderden de benedenverdiepingen de werkplaats dus hadden ze thuis niet veel meer te vertellen. Later zijn bij werkzaamheden op zolder nog een zelfgemaakte korenmolen en de

bedrading voor (toen illegale) radio-ontvangst. Moeder heeft wel eens verteld dat er ook wel goeie Duitsers waren. Met het hoofd van de groep die bij ons in huis zat kon ze goed opschieten. Die heeft mijn zusje (geboren mei 1944) altijd graag de fles willen geven, want hij had zelf ook zo'n ukkie van die leeftijd. Hij heeft hen altijd netjes behandeld.

En dat er aan de voorkant van het huis een grote witte "K" op de muur stond, ten teken dat er in het pand een schuilkelder was.

Herman Stegeman (geb. 1933) heeft die oorlogsperiode als jongen meegemaakt. Hij vertelde me dat er in de oorlog twee Duitse hoefsmeden en een Duitse veearts bij ons in de smederij werkten. En dat er aan de voorkant van het huis een grote witte "K" op de muur stond, ten teken dat er in het pand een schuilkelder was. Herman vertelde dat die kelder ook regelmatig vol heeft gezeten, vooral tegen het eind van de oorlog, als Duitse transporten op de ZE weg werden bestookt door geallieerde vliegtuigen. Ondanks de Duitse inkwartiering is er tussen sept. 1944 en mei 1945 ook nog school gehouden, in kleine groepjes in de winkel, net als bij Hietland, bij Aalbers en bij Olthof".

Er worden vier kinderen geboren. Rikie 12 mei '44, Dicky 7 dec. '45, Johan 19 nov. '47 en Willy 11 nov. '50. Het jonge gezin pakt na de oorlog de draad weer op. Als nieuwe bedrijfstak komt de verkoop van gasbussen er bij. Verder is er

Op de foto's Jaap Stoelhorst aan het werk met het beslaan van een paard. Op de achtergrond de ZE-weg met de Toldijkse christelijke school.

het gewone smidswerk: hekwerken, landbouwmachines, daken op hooibergen en siersmeedwerk voor gebouwen.

Willy: "Er waren vaak knechts in de smederij. Zo heeft Bernard Bulten er jaren gewerkt. Bernard Bulten kwam uit Varssel en hij heeft bij ons op de smederij waarschijnlijk zijn latere vrouw Riek Memelink leren kennen. Riek Memelink woonde twee huizen verderop. Ze zijn daar later ook gaan wonen. Nu woont er hun zoon Marti Bulten met schoondochter Dinie".

Willy: "Vader is midden jaren '50 om gezondheidsredenen gestopt met de smederij. In 1952, op zijn 37^e, kreeg hij de eerste klachten. Pas 9 jaar later werd duidelijk dat hij MS had. Die late ontdekking is ook enigszins zijn geluk geweest, want midden jaren '50 is hij in loondienst gegaan en daar had hij uiteindelijk zijn uitkering aan te danken.

Vader ging eerst werken bij DAVO Haardenfabriek in Deventer, samen met Derk Willemsen van de Hoogstraat. Later werkte hij bij HESI-hardmetaal in Steenderen. Dat bedrijf heeft hier maar een jaar of vijf gezeten, in het pand waar later de Aviko in kwam, op de hoek. Die hebben zich echt voor vader ingezet toen bleek dat hij MS had.

Als we met hem gingen fietsen schoot het niks op. Je kon er wel bij lopen. Vader mocht van de dokter bijna niks meer! Zelfs zingen bij Excelsior mocht hij niet meer, en dat was zijn lust en zijn leven. Tegenwoordig moeten MS patiënten juist zoveel mogelijk blijven bewegen!"

Willy: "Ik was een jaar of zeven toen vader stopte met het smidswerk. Ik kan me nog vaag herinneren dat hij een paard aan het bekappen was. Toen vader met de smederij gestopt was, werd de smederij verhuurd aan Ab Aalderink, een handelaar uit Arnhem die eieren opkocht voor van Leijen, eiergroothandel uit Silvolde. De smederij werd toen gebruikt als opslag voor de eierkisten".

Jaap Stoelhorst en zijn vrouw Mina met de kinderen Rikie, Johan, Willy en Dicky, voor de werkplaats. "In het net" voor de 80e verjaardag van opa Johan Stoelhorst in juli 1958.

Willy: De winkel is nog tot 1968 gebleven. Dat deed moeder. Moeder trad niet op de voorgrond, maar had de touwtjes wel in handen! Ook als er wat aan het huis moest gebeuren, deed zij dat zelf of ze regelde dat zelf. Zo heeft ze ons ook opgevoed. Zo heb ik ook wel gasbussen naar klanten gebracht én aangesloten toen ik een jaar of 10 was. Met een volle gasbus achterop de bagagedrager, naar de Bakermark of zo, en als fietsen niet ging: "dan loop je maar". Terug met de lege bus ging dat beter.

Tijdens de ziekte van vader is er geen onvertogen woord over zijn lippen gekomen. Nooit heeft hij gemopperd over het een of het ander. Hij accepteerde het zoals het kwam. Ook toen hij op zijn 65e kanker kreeg. Op 27 januari 1981 is hij op 65-jarige leeftijd overleden".

Opa Johan Stoelhorst overleed op 12 juli 1962 op 84-jarige leeftijd. Oma Derkje Stoelhorst-Pannekoek overleed op 2 maart 1974 op 91-jarige leeftijd.

Willy: "Vader en moeder stonden al ingeschreven voor een bejaardenwoning in Steenderen toen vader de diagnose kanker kreeg. Na het overlijden van vader is moeder in Steenderen gaan wonen. Mijn zus woont ook in Steenderen. Daar heeft moeder tot 2002 gewoond. Ruim 20 jaar dus, toen is ze naar de Bleijke gegaan, waar ze op 21 febr. 2009 overleed, 89 jaar oud". ■

Foto van opa Johan Stoelhorst bij het raam:
Willy: "Later zat vader (Jaap) daar net zo".

Belevenissen als 18-jarige boeren

rond de hongerwinter 1944/1945, na de mislukte operatie Market Garden

Arnhem en Oosterbeek moesten worden ontruimd. 180.000 mensen moesten worden geëvacueerd en worden opgevangen door gezinnen op de Veluwe, Liemers en Oost Gelderland. Het zuiden was reeds in geallieerde handen. Bij ons was echter de verwarring groot. Overal in de omgeving, in elke straat, in elk dorp, bijna in elk gezin waren evacués gehuisvest.

Door Theo Masselink

Er was overal honger. Niemand had nog voldoende te eten, maar men was vaak al blij een dak boven het hoofd te hebben en 'n helpende hand geboden te krijgen, alsmede een helpende hand te kunnen bieden. Opmerkelijk was de vriendschap van mensen onder elkaar. Er was nog steeds de spanning, wanneer worden we bevrijd van deze barbaarse onderdrukking? Niet wetende dat wij nog een lange koude Hongerwinter zouden moeten doormaken voordat wij bevrijd werden. De Duitsers verwachtten bij ons aangevallen te worden vanaf de Veluwe van over de IJssel. Er

moesten loopgraven gegraven worden. Kilometers loopgraven, her en der door het landschap langs de IJssel, vanaf Doesburg tot aan Zutphen. Hiervoor moesten alle mannen in de omliggende gemeenten boven de 16 jaar zich melden bij de Ortscommandant om te helpen bij dit grootscheeps verdedigingswerk. Vrijstelling kon worden verkregen bij de burgemeester, (in ons geval 'n rasechte NSB-er). Vader kreeg ook zo'n vrijstellingsbrief, omdat hij voor zijn vee moest zorgen. Mijn opvolgende broer Gerrit en ik waren het haasje. Gewapend met schop van de Duitse

weermacht gingen wij dan maar aan het graven, in de hoop dat elke dag de bevrijding hier kon zijn. Dat graafwerk was eenvoudig. Het project was groot, maar ook het aantal arbeiders was, vooral de eerste dagen, groot. Veel mensen meldden zich ziek. De huisartsen waren zo druk bezet dat zij niet meer kwamen kijken, zij schreven zo wel een briefje. Anderen meldden zich aan het begin van de dag present, om de rest van de dag in het niet te verdwijnen en tijdens het afmelden stonden ook zij weer in de rij. Allemaal sabotage werd dat door de Duitsers genoemd en zij begonnen te dreigen met represaillemaatregelen omdat dit project verdedigingswerken maar niet snel genoeg opschoot. Zo op een morgen zagen wij een groot aantal mannen, allemaal nieuwelingen, met schop over de schouder richting IJsselwerken gaan. Later op de dag hoorden wij dat zij uit Amersfoort kwamen. Ook alle Amersfoortse mannen boven de 16 hadden zich moeten melden om voor de Duitse weermacht te gaan werken als represaillemaatregel tegen een door de ondergrondse neergeschoten hoge Duitser. Een aantal van hen had zich maar gemeld, maar velen kozen eieren voor hun geld en doken onder.

Voor mij kwam plotseling aan dat graafwerk een einde omdat een aantal boeren werd aangeschreven om met paard en wagen transportwerk te gaan doen voor de Duitse weermacht. Ook mijn vader kreeg het verzoek zich hiervoor te

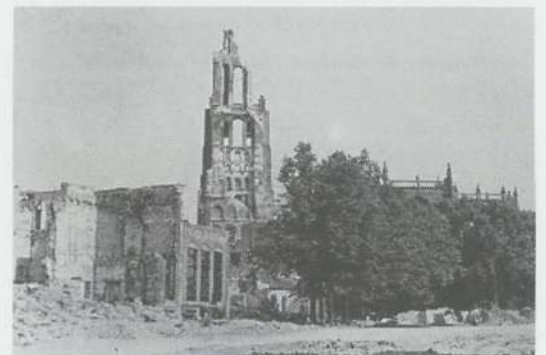
Zo op een morgen zagen wij een groot aantal mannen, allemaal nieuwelingen, met schop over de schouder richting IJsselwerken gaan.

melden. Maar omdat hij een vrijstelling had kon ik deze taak overnemen. Ik werd vrijgesteld van graafwerkzaamheden, maar moest ten allen tijde beschikbaar zijn. Dat was dus geen probleem, je kon toch nergens naar toe. Ik herinner mij het gevoel van promotie te hebben gemaakt. Stel je eens voor, in dienst van je vijand promotie maken, het is gewoon om te huilen. Je kunt er echter niet omheen, je hebt er mee te maken. Vaak heb ik mij toen af zitten vragen of ik er wel goed aan deed om op deze wijze het Duitse imperialisme te helpen om de oorlog ook maar een dag langer te laten duren. Maar er was een keerzijde van de medaille. Als ik mij ziek zou melden, dan was mijn opvolgende broer het haasje. Zou ik gaan onderduiken, dan zou mijn gehele familie op het matje geroepen worden met alle gevolgen, waartoe deze bezetter in staat was, tot executie toe.

Vaak werd ik opgeroepen zonder wat te moeten doen. Je stond dan maar doelloos ergens te wachten. Ik vroeg dan wel eens naar huis te mogen. Nee was dan het antwoord. Een enkele keer ging ik zonder vragen huiswaarts en dan ging het ook goed. Hadden zij mij toevallig wel nodig gehad dan zou Holland wel in last zijn geweest, maar een beetje geluk hoort er dan ook nog bij. Ik nam wel altijd voldoende voer en drinken voor het paard mee en uiteraard voor mezelf. Ik had geleerd dat de Duitsers onberekenbaar waren als het om hun eigenbelang ging. Soms moest ik wat palen of ander hout van het ene naar het andere project brengen. Een paar palen op de wagen en ik moest weer rijden, anders werd het te zwaar voor het paard zei de Duitser. Ik zei maar jawohl meneer. Het paard kon ook wel 50 palen trekken, maar wat wist die gast daarvan. Al doende leerde ik ook wat saboteren was. Als ik met een wagen vol mooie latjes of balkjes toevallig bij onze boerderij langskwam stonden zij al klaar om elk een paar stukjes van de wagen te trekken, al was het maar voor de kachel, dan nog was het voor een goed doel bestemd. Dit was wel het ondermijnen van je opvoeding over het respecteren van andermans goed.

Het werd winter en bitter koud. Ook de Duitsers zouden het wel koud hebben, omdat ik op zekere dag te horen kreeg dat ik met nog vier andere boeren me de volgende morgen moest melden om met paard en wagen naar Arnhem te rijden en dan een vracht kolen te laden en mee te nemen. Bij het horen van deze opdracht kwam er even een brok in mijn keel, maar je slikt een keer en doet maar wat je gevraagd wordt. Achttien jaar, jong, gezond, ziet nog niet zo alle gevaren van deze opdracht.

Zo ging het de volgende morgen voorzien van de nodige proviand op weg. Doesburg, Zevenaar, Duiven, Westervoort over de brug naar Arnhem. Wij allen zijn hevig geschrokken bij het zien van de stukgeschoten binnenstad van Arnhem, Ruïne aan ruïne. Er stond bijna geen gebouw meer overeind. Ergens in de binnenstad moesten wij in een vrij groot gebouw onze paarden stallen en van het zo nodige voer voorzien. Ook voor onze vijf boeren was voor eten en

drinken gezorgd, waarna wij tot de volgende morgen zo goed en zo kwaad als dat ging mochten gaan slapen op een stapel lege kolenzakken, of waar je maar een beetje op kon liggen slapen. In de nachtelijke uren waren onze wagens volgeladen met kolen en de volgende morgen ving wij de thuisreis aan om dan tegen de avond moe en beladen thuis te komen.

Ik herinner mij voor de moeite elk een zak kolen mee naar huis te mogen nemen. Gulle lui toch he? Zo zijn we deze winter tot tweemaal toe naar Arnhem geweest voor een vracht kolen.

Een leuke bijkomstigheid is dat ik tijdens een van de twee reizen naar Arnhem werd vergezeld door ons foxhondje, dat zonder het te weten ons was nagelopen en we het pas ontdekten toen wij al een poosje op weg waren. Het bijzondere van het hondje was dat het dwars door alle weilanden heen achter alles wat zich maar bewoog, aanliep. Goed ingeschat heeft zij wel tweemaal de reis heen en terug naar Arnhem gelopen. Soms was je haar kwijt om haar na een kwartiertje weer naast de wagen te zien lopen. Ik pakte haar wel eens op, legde haar boven op de wagen om te rusten. Nog geen tien meter verder zag zij een vogeltje, sprong van de wagen af en weg was ze weer.

Na deze lange koude winter werd het eindelijk voorjaar, maar de honger en de druk van het Duitse imperium deden zwaar hun invloed op de bevolking gelden. In het westen van het land was de honger zo erg geworden dat de mensen massaal te voet of een fiets met massieve banden naar het oosten kwamen voor wat eten. Alles wat maar eetbaar was werd in dank aangenomen. Toen in het voorjaar de wegen ook maar even begaanbaar werden moesten wij tweemaal in de week met paard en wagen in de nachtelijke uren naar Zutphen rijden om graan te halen voor de Duitse weermacht. Overdag werd alles wat zich bewoog op de Zutphen-Emmerikseweg door Engelse jagers beschoten. Wij hoefden niet te helpen met op- of afladen. Wij waren alleen maar verantwoordelijk voor paard en wagen. Dit transport stond steeds onder zware bewaking van een tweetal Duitse soldaten.

Naarmate dit transport vaker en vaker plaatsvond, merkten wij wel dat onze bewakers op de terugweg steeds in diepe slaap gehuld op de wagen hun roes uitsliepen. Zodra wij dan ons dorp naderden kwamen wij in actie. Wij gingen dan achter de wagen lopen. Het paard wist zelf de weg wel. Zo nu en dan werd er een zak met graan vanaf de wagen ergens achter een muurtje gezet om dan later op de terugweg weer op te laden en zo kon moeder weer eens volop brood bakken. Een luxe voor ons hele gezin en enkelen op wie je kon vertrouwen. Je moest zo oppassen om niet verraden te worden.

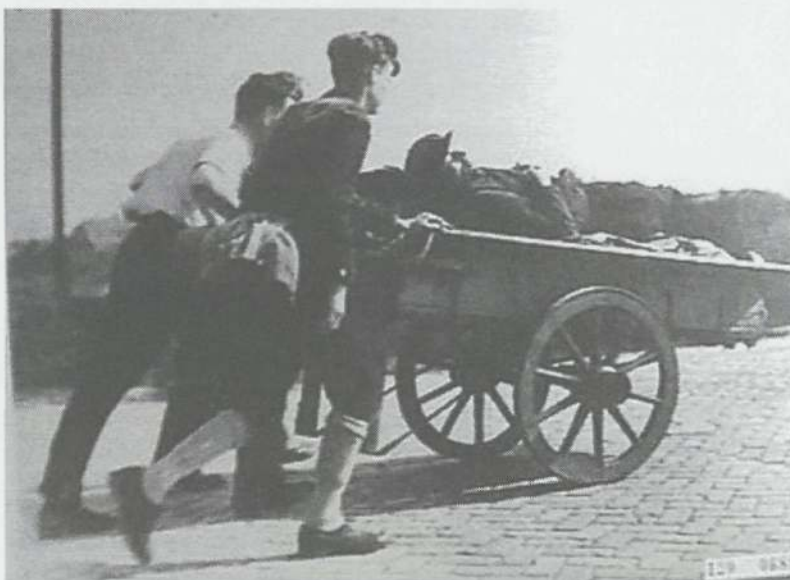
Het voorjaar 1945 vorderde gestaag en onze be-

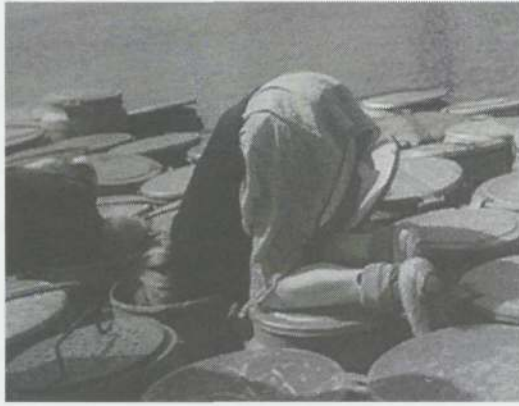
vrijders kwamen stukje en beetje verder naar het noorden. Het zag er naar uit dat ook wij spoedig uit deze ellende werden verlost.

Het werd april. Juist 1 april was ik al voor de zoveelste maal weer in het dorp met een wagen volgeladen met graan, toen ons werd gezegd dat niet werd afgeladen en dat we moesten wachten op een nieuwe opdracht. Wij konden voor de gehele dag voldoende eten gaan halen in de Duitse keuken en voor de paarden was ook gezorgd. Dit gaf mij gemengde gevoelens. Ik vertrouwde het niet meer. Als ik nu ongezien weg had kunnen komen zou ik dat zeker hebben gedaan. Wel heb ik iemand uit het dorp gevraagd een boodschap bij mij thuis te bezorgen.

De paarden konden eerst een paar uur rusten, waarna wij een paar uur later verder moesten rijden naar Doesburg. Onze paarden waren uitgerust en wij hadden een goede maaltijd gehad. Het was nog vroeg in de morgen met de gehele dag voor ons. Doesburg was dan ook niet zo ver weg. Je bent jong en ziet de dingen niet zo somber, gelukkig maar! Ook mijn collega-boeren waren jonge kerels en onbezorgd. Wat wil je op zo'n moment ook anders. Je hebt geen keus. Je kunt er wel tussenuit gaan, maar dan ben je in ieder geval wel je paard en wagen kwijt, met nog alle risico's van dien. We spraken hier stiekem met elkaar over, maar besloten toch bij elkaar te

Zo nu en dan werd er een zak met graan vanaf de wagen ergens achter een muurtje gezet om dan later op de terugweg weer op te laden en zo kon moeder weer eens volop brood bakken.

blijven. In de binnenstad van Doesburg bij "De Waag" aangekomen moesten we wachten. Na ruim een uur wachten kwam de boodschap dat we door moesten rijden naar Dieren. Eenmaal in Dieren, werd het Brummen en toen weer Loenen. Dan was het avond. De paarden waren moe en wij baalden er van zo voor de gek gehouden te zijn. We zaten in de val. Dan pas realiseer je je, dat je met de Duitse legers op de vlucht bent voor de steeds dichterbij komende geallieerde legers. In Loenen, bij café-restaurant "De Eikelenboom" mochten paarden, wagens en wij zelf in de grote schuur. Zowel paarden als wij zelf kregen voldoende te eten en drinken, dat wel. Wij gingen weer in overleg: blijven, of er tussenuit? In beide gevallen waren de risico's groot. Dus weer besloten we bij elkaar te blijven en de dingen die komen gingen af te wachten. Ik realiseerde mij dat mijn moeder wel eens gezegd heeft een neef in Loenen te hebben wonen. De naam Gabrielse had ik wel eens horen noemen en ik wist ook dat zij huisschilder van beroep waren. Toen ik voordat het donker werd nog even naar buiten keek, zag ik een groot wit huis met een winkel en tot mijn verbazing zag ik op de voormuur Gabrielse schildersbedrijf staan. Ik heb een van de Duitsers uitgelegd dat wij daar familie hadden wonen en gevraagd daar even naar toe te mogen. Onder heel strenge voorwaarden kreeg ik toestemming om daar even naar toe te gaan. Toen ik bij de familie aanklopte werd wel open gedaan, maar zij keken heel bangstigend toen zij mij zagen. Zij hadden ons in de loop van de middag zien aankomen en tegen elkaar gezegd: daar gaan weer een aantal mannen de ellende tegemoet. Ik schrok heel erg van deze uitspraak, maar het was wel de werkelijkheid. Ik heb mij voorgesteld als de vermoedelijke achterneef en dat bleek te kloppen. De mensen waren zo blij. Oh zeiden ze, de oudste zoon van Mina Pelgrom, zo heette mijn moeder. Zij wilden wel van alles voor mij doen om weg te komen naar huis, maar ik zei dat we met ons vijven waren en zo juist nog overlegd hadden om hoe dan ook bij elkaar te blijven. Ik heb daar nog even gezellig gepraat. Het was een leuk gezin met een

aantal jongelui van mijn leeftijd. Voor ik wegging heb ik beloofd zo mogelijk een zak met graan over de heg te zetten en dat is mij ook gelukt. Dit bleek een liefdevolle daad te zijn geweest, omdat al heel spoedig na de bevrijding de mensen ons kwamen bedanken en tevens vragen hoe het allemaal was verlopen.

De volgende morgen was het weer paarden inspannen en op weg richting Apeldoorn en maar afwachten wat de eindbestemming was. Wij hadden Loenen goed en wel verlaten toen op een stuk open veld zonder bomen of struiken begonnen onze Duitse begeleiders als gekken begonnen te schreeuwen: dekking, dekking. Een eskader Engelse jagers kwam naar beneden duiken en begon te schieten. Wij lagen bijtijds in een langs de weg gelegen droge sloot. Zij gaven maar een salvo en weg waren ze weer. Onze paarden raakten danig in paniek en het mag een wonder heten dat zij niet op de loop zijn gegaan en niet geraakt zijn door de dertig millimeter mitrailleurkogels van de Engelse jagers. Ik hoorde evenwel de kogels op de weg inslaan. Wij waren trouwens allang blij dat alles nog zo goed was afgelopen. De angst zat er bij ons voorgoed in en waren blij dat Apeldoorn in zicht kwam en helemaal opgelucht toen we ergens langs het kanaal bij het pakhuis van Gent en Loos onze lading konden afladen en toestemming kregen om huiswaarts te keren. Goed en wel weer op weg hebben we nogmaals overleg gehad over onze situatie. Paarden achterlaten en lopen, of toch maar met het vervoer naar huis rijden. Wij kozen voor het laatste omdat wij dan een alternatief hadden wanneer we werden aangehouden. Zouden wij gaan lopen dan werden wij al gauw met vijf jongemannen aangezien voor de in die tijd vele jongemannen op weg naar bevrijd gebied om zich aan te melden bij het geallieerde leger. Gelukkig ging het allemaal heel voorspoedig. In Doesburg, waar wij even pauzeerden om de paarden te verzorgen, zei iemand tegen ons dat wij niet door de Luur naar Steenderen konden omdat de brug bij 'De Vree' zou zijn opgeblazen. Dit kon ons niet deren omdat wij in bekend gebied waren en we zijn toen via de Emmerweg naar huis gereden om dan laat in de middag van 3 april 1945, juist op mijn 19e verjaardag, moe en afgemat thuis te komen. Ik had mijn familie nog nooit zo blij gezien en met ook nog zo goed als het kon een beetje viering van mijn verjaardag. Voor mezelf wel de mooiste verjaardag van de nu 84. ■

Bronvermelding foto's:

Loopgraven: mijndeportatieverhaal.nl

Slag om arnhem: arneym.nl

Hongerwinter: geschiedenis24.nl

Oorlogskind: wordpress.com

Zo maar een schuur

Aan de Covikseweg vlak bij De Ganzenkolk, staat een oude schuur. En zoals Theo Masselink in zijn boek 'Het verhaal van De Covik' schrijft, een 'typisch houten schuurtje'.

Dat laatste interesseerde mij, want wat bedoelt Theo met een typisch houten schuurtje? Bedoelde hij hiermee de vormgeving, de ligging, de constructie, de kleur of is het het materiaal dat is gebruikt! Dus ben ik maar gaan kijken wat hij bedoelde.

Door Wim Jansen

Voorgevel

Theo begint zijn verhaal dat Gerhardus (Gradus) Willemsen met Maria Johanna (Hanna) Pelgrom op hun trouwdag daar gingen wonen. Ik was benieuwd naar de datum en volgens www.wiewaswie.nl was dit op 23-09-1898. Ook was ik benieuwd of deze schuur daar toen al aanwezig was. Maar dat was meer werk om uit te zoeken.

Voorin het genoemde boek staat een overzicht van de eigenaren en vruchtgebruikers in 1832, het jaar dat het Kadaster is ingevoerd. Huis en

erf staat op het kadastrale minutenplan vernoemd onder Sectie I, nummer 141, eigenaar de Provisorie van Steenderen. Vaak werden schuren niet genoemd maar wel op de kadastrale tekening aangegeven. Helaas staat de schuur er niet op, wel het huis, dan is het veelal al een oude bouwplaats.

Het huis staat bijna als een vierkant getekend. Het kon ook niet langwerpig zijn, omdat in de oude situatie de huidige deel van deze boerderij in de kolk gestaan zou hebben. De Ganzenkolk

Kadastrale situatie 1832.
 Huidige situatie:
 141 Fam. Willemsen
 149 Fam. Aalderink

is vermoedelijk rond 1900 aan de Coviksewegzijde verkleind en nadien is het huidige huis vergroot, eerst tot een krukboerderij en nadien tot zijn huidige vorm: een T-model boerderij.

Het schuurtje oogt als een schapenschuurtje. Lage zijgevels, houten voor- en achtergevel.

Bouwhistorisch onderzoek

Om bouwhistorisch onderzoek te doen heb je niet alleen archiefgegevens nodig, maar het bouwwerk zelf geeft ook vaak zijn historie weer. En met deze wetenschap in mijn achterhoofd heb ik ter plaatse een bezoek gebracht om te zien wat er hier zo al te ontdekken zou zijn.

Vormgeving

Het schuurtje oogt als een schapenschuurtje:

Rechterzijgevel

lage zijgevels, houten voor- en achtergevel. Aan de linkerkzijde is in latere tijd een uitbouw gemaakt. Het schuurtje heeft deels een rieten kap, afgewerkt met een gesmeerde vorst. Het onderste gedeelte van het dak is voorzien van oud-Hollandse pannen. Deze vormgeving komt vaker tegen op zandgronden, meer dan bij kleigronden.

De ligging

Normaal staan de bijgebouwen op een boeren-erf recht achter de achterzijde van de deeldeuren. De hooiberg, de wagenloods, de zaadlast, het kippenhok etc. De schuur staat, van de boerderij uit gezien, rechts van de achtergevel. Meer naar rechts dan algemeen gebruikelijk. Gelet op de oude situatie van het huis en de Ganzenkolk is dit begrijpelijk, omdat er geen andere plek was om de schuur te bouwen. Dit zou je typisch kunnen noemen maar het was niet anders mogelijk.

De constructie

De schuur is opgebouwd met ankerbalkgebinten. Voorbeelden van deze constructievorm kennen we al uit de late 15e eeuw. Vele boerderijen en schuren zijn tot aan de jaren '40 van de vorige eeuw zo gebouwd.

Bij het zien van ankerbalkgebinten is het eerste wat ik doe, zoeken naar merktekens.

Omdat ieder onderdeel vaak anders van maat was, merkte men de onderdelen die bij elkaar hoorden.

Dat deed men met telmerken. Telmerken zijn merktekens, die werden ingekerfd, ingehakt en geschreven om, aan te geven in welke volgorde de constructie opgebouwd moest worden. Diverse staanders en schoren waren afgetimmerd, toch verheugde het mij om merktekens te vinden. Het eerste gebint, vanaf de voorgevel, gemerkt met een I en het laatste gebint met

Achtergevel

Telmerken (merktekens) om aan te geven in welke volgorde de constructie opgebouwd moest worden.

een III. Zowel de staander, de schoren als de platen waren gemerkt. Het merkteken was groot dus een merkteken uit de eerste helft van de 19e eeuw, tussen 1800 en 1850. Op de kadastrale kaart stond het schuurtje nog niet, waarschijnlijk is het dus een verplaatste schuur van elders en gelet op zijn vorm komende van zandgrond. Waar vandaan heb ik helaas niet kunnen herleiden.

Kleur

De buitenkleur is een normaal voorkomende kleur, een prachtige verweerde oude bruine en groene carboleumkleur. Zelfs het raampje aan de achterzijde is groen.

Materiaal

Een rietbedekking op het bovengedeelte van het dak en oudhollandse pannen op het onder gedeelte. Deze oude pannen liggen nog heel lang. Dit komt omdat de wind vrij spel heeft rond iedere pan, daardoor droogt de pan heel snel na bijvoorbeeld een regenbui.

Een aardig detail zijn de twee glasruitjes, in ieder deur een om licht te verkrijgen in de schuur. Dit zie je niet vaak. De uitbouw is gemaakt t.b.v. een autostalling.

Het is inderdaad een typisch houten schuurtje, zoals Theo Masselink aangeeft in zijn boek. Het schuurtje is kenmerkend, karakteristiek, met een merkwaardige uitbouw, maar ook bijzonder, ja een typisch schuurtje. ■

Het schuurtje is kenmerkend, karakteristiek, met een merkwaardige uitbouw, maar ook bijzonder, ja een typisch schuurtje.

Achtergevel.

Ingezonden

Uit m'n "Gelders Sagenboek" pikte ik het volgende verhaal voor een maandelijke Nieuwsbrief, want alleen zakelijke berichtjes zijn zo saai. (Niet lezen vlak voor je gaat eten!)

'k Wazze eenmaal -zee Hendrik eum- bij 'n groten boer -man en paerd za'k neet neumen-. Nooit za'k vergetten, da'we daor op 'n middag an't soep etten wazzen. De taofel stond net onder de wieme, die vol spek en vleisch hong. 'tWas in de veurzomer, as de maden der uut valt. Dan bint ze dikke en vet. 'tSprekwaord zegt jao: 'tgeet 'um as de maden, dee van weelde uut 'tspek valt'. Nou, dee heerschoppen veelen ons in de soep. "varsch vleisch, varsch vleisch" zee de boer en vrat ze zo mee op. Maor ik schave den telder achteruut. Onvervalst "Achterhooks".

Onder Reurle hadden ze bij een roomse boer "gesmokkeld". Daar zien ze de commiezen. Gauw de vensters dicht. "t Hele gezin elk met een gebedenboek om de haard...."al maor bēden". "Wij hebt 'n doojen in huus", zei de boer en dat was waar, want op de deel hing het pas geslachte varken. De commiezen trokken stil af.

Thea Voorhaar, Secretaris HV Ruurloo (lang geleden)

Van de Activiteitencommissie

Ma 10 maart *Ledenvergadering. Film uit 1998 over Steenderen in het kader van het 1000-jarig bestaan van Steenderen.*

Steenderen toen en nu

Straatbeelden van toen gezien vanuit het nu.

Aan de hand van oude foto's die op dezelfde plaats opnieuw genomen zijn, is te zien wat er in de loop der jaren is veranderd.

Marktplaats
Steenderen met
zicht op RK kerk en
Café Heezen.

